

ANADOLU'DA NEVRUZ VE KUTLAMALARI

Yrd.Doç.Dr. Reşat Öztürk
Atılım Üniversitesi Öğretim Üyesi

Anadolu insanı yaşadığı yöreye, doğaya karşı ilgilidir. Çevresindeki, doğadaki değişime karşı duyarlı davranmak insanımızın hayat anlayışıdır.

İklimin günümüzde olduğu gibi yumuşak olmadığı, acımasız ve çetin olduğu zamanlarda, havaların ısınması, tabiatın canlanması, evin dışına çıkabilme olanaklarına kavuşulması, hayvanların otlaklığa götürülebilmesi, tarımsal uğraşların yoğunluk kazanması insanımız için hayati önem taşımaktaydı. Yazın, baharın başlangıcı, ekim döneminin başlaması Türk'ü coşkusal olarak coşturduğu gibi, düşünsel olarak da devingen yapmıştır. Nevruz kavramıyla dile getirilen bu canlanma, hayata dönme günü, bayram olarak kutlanagelmıştır.

Şamanizmin özelliklerinin günümüze kadar yansımalarının bir sonucu olan Nevruz yeni yılın başlangıcı olarak kabul edilir.¹ Gece ile gündüzün eşitlendiği 21 Mart tarihi Türklerde “yeni-gün” adıyla anılır. Baharın başlangıcı olan 21 Mart, Türkler tarafından öteden beri toplumsal bir kutlama, şenlik günüdür. On iki hayvanlı Türk takviminde yeni yılın başlangıcı 21 Mart'tır. Farsça bir kavram olan *Nev*: yeni, *ruz*: gün = *Nevruz* olarak ifade edilmektedir.

Nevruz, Türklerin Ergenekon'dan çıkış gününü temsil etmekte, yeniden doğuşu da vurgulamaktadır. Nevruz, kışın soğğundan, karından, buzundan kurtulup; yeşeren, canlanan doğaya duyulan sevginin, baharın gelişinin ifadesi, bayramı olarak kutlanmaktadır.

Nevruz Bayramı, Sultan-ı Nevruz, Nevruz Sultan, Noruz, Nevruz, Ergenekon, Yeni Gün, Ulusun Ulu Günü gibi değişik adlarla anılmaktadır.

Tarihin çeşitli devirlerinde siyasal, toplumsal nedenlerle birbirinden ayrı yaşayan, farklı dinsel inançlarda olan Türkler yeni-gün, Nevruz geleneğini yaşatmışlardır. Yenileşme, mutluluk, kaynaşma, canlanma ve bahar bayramı olarak kutlanan Nevruz'u, Çin kaynakları, milattan yüzlerce yıl önce 21 Mart'ta Türklerin bahar şenlikleri için kırlara çıktıklarını, hazırladıkları yemekleri yiyerek eğlendiklerini belirtmektedir.

Kaşgarlı Mahmut, Divan-ı Lügat-it Türk'de baharın “suların çoğalması, karların eriyip dağ başlarının görünmeye başlaması, dünyanın nefesinin ısınması, türlü çiçeklerin açması, yeryüzüne yemyeşil bir ipek kumaşın serilmesi, hayvanların çoğalmaları” olarak nitelendirilmiştir.

Yusuf Has Hacib ve Kutadgu Bilig'in de bahar, “yay” ve “yaz” kavramlarıyla anlatılmış, baharın güzellikleri vurgulanmıştır.

Uygur Türkçesi'nde bayram kavramı “toy” sözcüğü ile anlatılmıştır. Toy sözcüğü ile düğün ve yemekli törenler de anlatılır.

SELÇUKLULARDA NEVRUZ

¹ Elmas Kılıç, Nevruz, Türk Kültüründe Görüntüler Dizisi 37, Ankara 1998 s.36

İran asıllı Nizam'ül Mülk, Seyahatname'sinde Nevruz'dan Türk Bayramı olarak söz eder.

Selçuklu Sultanı Melikşah'a veziri Nizam'ül Mülk tarafından hazırlanarak sunulan Takvim-i Celali'de 21 Mart, yılbaşısıdır. Selçuklular'da devlet işlerinin düzenlenmesi ve mali yılbaşı 21 Mart'tır. Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan'ın Akkoyunlu Kanunları'nda 21 Mart, ilk vergi toplama dönemi olarak belirtilmiştir. Karakoyunlular, Akkoyunlular, Anadolu Selçukluları ve Osmanlılar 21 Mart'ı resmi yılbaşı olarak kabul etmişlerdir.²

Selçuklular'da Nevruz Bayramı'nın eğlencelerle kutlandığı, şenlikler yapıldığı, özel yemekler pişirildiği, hediyeler alınıp-verildiği bilinmektedir. Selçuklularda yılbaşı, güneşin koç burcuna girdiği gün Nevruz günü olarak kabul edilmiştir.

Yörük Bayramı olarak da kabul edilen 21 Mart'ta Kayı Boyu'nun Eertuğrul gazi'nin türbesi etrafında toplanıp tören yaptıkları bilinmektedir.

Manisa'da Nevruz günü, 21 baharatla yapılan "mesir macunu" Sultan Camii'nin minare ve kubbelerinden halka atılır. Kanuni Sultan Süleyman'ın annesi Hafsa Sultan'ı iyileştirdiği rivayet edilen bu macun, o tarihten günümüze kadar 21 Mart'ta Manisa'da halka dağıtılır.³

Saray edebiyatı olarak da adlandırdığımız Divan Edebiyatı'nda Nevruziye adlı bir şiir türü (kaside) vardı. Nevruziye adlı kasideler devrin hükümdarlarına, ileri gelen devlet adamlarına sunulmuştur. Bu kasidelerde Nevruz motifi sanatlı, gösterişli bir şekilde işlenmiştir.

Halk edebiyatında da Nevruz konusu ele alınarak şiirler yazılmıştır. Pir Sultan Abdal;

Sultan nevrüz günü canlar uyanır
Hal ehli olanlar nura boyanır
Muhib olan bugün ceme dolanır
Himmeti erince nevrüz sultanın⁴

dörtlüğünde Nevruz diriliş, sevgi, coşku, sohbet kavramlarını içermiyor mu?

1914 yılında Halka Doğru dergisinin 1330.sayısında Ömer Seyfettin'in Yenigün, Ergenekon ve Nevruz konulu şiiri yayımlanır.

M. Kemal Atatürk, 22 Mart 1922 tarihinde Ankara Keçiören'de düzenlenen Nevruz kutlamalarına katılmıştır. 1925 yılında da Ankara'da Mustafa Kemal'in huzurunda yapılan Nevruz törenlerinde askeri kıtalar resmi geçit yapmışlardır.⁵

NEVRUZ'UN KÜLTÜREL VE DİNSEL İÇERİĞİ

Nevruz'un temelleri şamanizme kadar inmektedir. Şaman inancında olan Türkler bu inançlarını Nevruz'la günümüze kadar taşıırken tarihsel süreçte hayatlarında derin izler bırakan Ergenekon gibi mitolojik kavramlarla da süslemişlerdir.

Nevruz'a güncellik kazandırmak, mistik hava vermek için İslam dini ile de ilişkilendirilmiştir. Nevruz geleneği, kutlanışı inancı ile mitolojisi ile sosyolojik bir kültürel kavramdır.

² Prof.Dr. Reşat genç, Türk Tarihinde ve Kültüründe Nevruz, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara 1995, s.15.

³ Nihat Sami Banarlı, Resimli Türk Edebiyat Tarihi, İstanbul 1971. s. 1850.

⁴ Cahit Öztelli, Pir Sultan Abdal, İstanbul 1983, s. 297.

⁵ Prof.Dr. Abdulhaluk Çay, Nevruz, Ankara 1988, s.126.

Dinsel inançlarla, mitoloji ile şekillendirilen Nevruz, şu motiflerle süslenip mistik bir yapıda değerlendirilmiştir:

- a) Tanrı, dünyayı gece ile gündüzün eşit olduğu gün yarattı.
- b) İnsanların atası olarak tanınan Hz. Adem'in çamuru, Nevruz günü yoğrulmuştur.
- c) Hz.Havva ile Hz.Adem, yasak meyveyi yedikleri için cennetten sürülmüşlerdi. Af edildikleri ve Cidde'de buluştukları tarih 21 Mart Nevruz günüdür.
- d) Hz.Nuh'un gemisi, Nevruz günü karaya oturdu.
- e) Hz.Yusuf kuyudan, bugün kurtulup, peygamberli mertebesine ulaştı.
- f) Hz.Musa, Kızıldeniz'i Nevruz günü yararak taraftarlarını kurtardı.
- g) Yıldızlar küme halinde iken Nevruz günü ayrılıp kendi yörüngelerinde dönmeye başladı.
- h) Türkler, Nevruz günü Ergenekon'dan çıkıp dünyaya yayıldılar.
- i) Hz.Muhammed, Nevruz'da peygamber oldu.
- j) Hz.Ali, Nevruz günü dünyaya geldi.
- k) Hz.Ali ile Hz. Fatma, Nevruz günü evlendi.
- l) Hz.Muhammed'in son hac dönüşünde Nevruz günü "Ben kimin mevlasıysam Ali de onun mevlasıdır" dedi.
- m) Kışın bitip ilkbaharın gelişi, toprağın ve canlıların dirildiği gün Nevruz günüdür.
- n) Ölümler Nevruz günü dirilip, eğlenirler.
- o) Hz.Yunus Nevruz'da balık karnından çıktı.

NEVRUZ KUTLAMALARI

Anadolu Alevi-Bektaşî geleneğinde Nevruz'a çok değer verilir. Gençler köylerde grup halinde evleri dolaşarak bayramlık toplar, topladıkları gıda maddelerini yoksullara dağıtırlar. Yoksullar da 'bugün Hızır uğradı' diyerek sevinirler. Anadolu'da 20 Şubat-21 Mart arasında evler temizlenir, özenle giyinilir ve üç gün oruç tutulurdu. Yılın bereketli geçmesi için buğday kavruğu (kavurga) ve yağlı çörek yapılıp dağıtılır, mezar ziyaretleri yapılarak, mezarlıkta kahve pişirilip içilir ve sohbet edilir; mezarlıktan ayrılırken, mezar taşı ziyaretçiler tarafından öpülür.

Gaziantep ve çevresinde yeni yıl Mart ayında kutlanır. Bu aya yörede "Azer" adı verilmektedir.

Erzurum ve yöresinde yeni yıl Mart ayında başlamaktadır. Erzurum-Şenkaya Örtülü Köyü'nde bu aya "döldökümü" denilmektedir. Erzurum-Çoruh Havzası'nda kullanılan Çoban Takvimi'ne göre yeni yılın ilk ayına 'döldökümü', 'kuzuayı' veya 'yaz-başı' denilmektedir.

Anadolu'da Tahtacı Türkmenler 22-23 Mart'ta yaylaya çıkarlar. Bugün ölümlerin yedirilip içirildiği gündür. Yörükler yaylaya çıkar, bir el silah atarlar. Sürüsü olanlar kurban keser, misafirlere ziyafet verirler.

Güneydoğu'da genç kızlar halhal takıp oynarlar. Diyarbakır'da halk bayramı kırlarda kutlar.

Edirne'de ise Nevruz'da çeşitli yemekler hazırlanıp kırlara gidilir. Bu yörede Nevruz günü karınca yuvasından alınan toprak, bir torbacık içinde kapı arkasına asılarak veya eve serpilerek, eve bereket gelmesi beklenir.

Ege’de, Tire, Ödemiş, Turgutlu’daki Bektaşiler “yıl yenilendi”, “Nevruz namazı” adı ile bilinen cem yaptıktan sonra sofralar açılır. Sofrada süt, yumurta, pirinç pilavı, tuz gibi beyaz yiyeceklerin bulundurulmasına özen gösterilir. Beyaz, mutluluk, sevinç ve yeni yaşam anlamlarını içermektedir.

Tunceli’de erkekler alınlarına kara sürerek su kaynaklarına gidip orada temizlenirler.

Sivas yöresinde Nevruz’da gök gülerse o günün bereketli geçeceğine inanılır.

Konya’da Nevruz günü daha önce hazırladıkları yemek, pasta ve böreklerle kırlara çıkılır. Buralarda haşladıkları nohut ve bulguru yerler.

Bilecik’te Nevruz sabahı, daha gün doğmadan, bütün aile dışarıdan getirdikleri su ile hasta olamamak için banyo yaparlar. Nevruz, bereketli olsun diye kadınlar ekin tarlaları üzerinde yuvarlanırlar.

Yörükler, Nevruz’u kışın bitişi, baharın başlangıcı olarak kabul ederler. Yörük köylüler 22 Mart sabahı yaylalara doğru yola çıkarlar. Yaylaya geldiklerinde yayladakiler bir el silah atarak “Nevruzunuz kutlu, dölünüz hayır ve bereketli olsun” diyerek selamlaşırlar. Gelen misafirler çadırlara yerleştirilir ve ikramda bulunulur. Gençler şarkı, türkü söyleyerek oyun oynarlar.

Doğu Anadolu’da Nevruz gecesi kutsal sayılır. O gece herkesin rızkının ve geleceğinin belirlendiğine inanılır. Herkes güzel elbiselerini giyerek yeni yıla hazırlanır. Evlerde yemekler yapılır, karşılıklı ziyaretler yapılarak ikramlarda bulunulur, yoksullara yardım edilir.

Orta Anadolu’da bugün “Mart Dokuzu” olarak bilinir. Sabah erken kalkılıp, mezar ziyaretine gidilip, niyet edilir. Niyet tutan, mezarlardan birer taş alarak kırka tamamlar. Taşlar bir torbaya konularak eve asılır. Bir yıl beklenir, niyet tutarsa, taşların kırk bir olacağına inanılır. Gelecek Nevruz’da taşlar mezarlığa atılır.

Nevruz bayramı:

- Tekirdağ’da Nevruz Şenlikleri
 - Kırklareli’nde Mart Dokuzu
 - İzmir Urla’da Mart Dokuzu Şenlikleri
 - Tirebolu’da Sultan Nevruz Şenlikleri
 - Uşak’da Yıl Şenlikleri
 - Giresun’da Mart Bozumu
- adlarıyla anılarak kutlanır.

NEVRUZUN TOPLUMSAL ANLAMI VE İÇERİĞİ

- İnsanlar arasında sevgi ve saygıyı pekiştirmek,
- Dostluğu geliştirmek, iyilik düşüncesini yaygınlaştırmak, mutluluğa ulaşmak,
- İnsanlar arasındaki dargınlıkları unutturup kardeşliği geliştirmek, toplumsal huzuru sağlamak,
- Birlik ve beraberliği sağlayıp, birlikte yaşama isteğini geliştirmek,
- Toplumsal dayanışmayı sağlamak, yaşam sevincini artırmak,
- Gelenek ve görenekleri yaygınlaştırmak, inançların sergilenmesine olanak hazırlamak,
- Barış ortamını sağlayarak barışı egemen kılmak,

- Toplumsal huzurun sađlanarak asgari mstereklerde bireyleri birleştirmek,
- Hayata bağlılığı artırarak bireylere mücadele gücü kazandırmak,
- Bireylere ve topluma canlılık ve hareketlilik kazandırarak yenilik sağlamak, üretkenliği artırmak,
- Dođa sevgisini bireylere kazandırmak, doğadan yararlanmayı sağlamak,
- Yeni yılı sevinçle karşılamak, yarınılardan umutlu olmak.